

# СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

УДК 94 (495.02) "08/09" : 316.7+821.14'02

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2026.4.458>

*Serhii Saksonov\**

## **'DIGENIS AKRITAS' AS A SOURCE FOR THE HISTORY OF MENTALITIES: ASYMMETRIC WARFARE, POLITICAL AUTONOMY, AND HYBRID IDENTITY ON THE ANATOLIAN FRONTIER**

**Abstract:** The article is devoted to an interdisciplinary study of the epic poem 'Digenes Akrites' as a unique source for the history of mentalities of the Byzantine-Arab frontier in the 9<sup>th</sup> and 10<sup>th</sup> centuries.

In the modern historiographical paradigm, there is a final rejection of the perception of the epic as a naive folklore tale or, conversely, a factual chronicle. The author argues that the artistic fabric of the poem, through the lens of a 'magical mentality', authentically captures the collective worldview, the system of social values, and the military realities of the border society.

The research is conducted in three main directions: the analysis of military strategy, the problem of political decentralization, and the issue of transcultural identity formation. The article substantiates that the combat encounters described in the poem illustrate the evolution of Byzantine military art – the transition from pitched battles to an asymmetrical strategy of attrition. On the practical level of the frontier, this doctrine, codified in the treatise 'De Velitatione Bellica', was realized through guerrilla tactics: exhausting patrolling, ambushes, and maneuver operations by the akritai, whose main motivation was the defense of their own household (oikos) rather than abstract imperial or religious ideas.

Special attention is paid to the climactic scene of Digenes' meeting with the emperor on the Euphrates, which is viewed as an indicator of profound political decentralization in Byzantium. The protagonist's defiant behavior and the granting of an imperial chrysobull and the title of patrikios to him are interpreted as a forced legal compromise: the weak imperial center was compelled to legitimize the de facto autonomy of provincial magnates in exchange for their nominal loyalty and border defense. Finally, the analysis of the protagonist's mixed ancestry (the son of an Arab emir and a Byzantine noblewoman) confirms the perception of the Anatolian frontier as an intensive 'contact zone'.

The phenomenon of Digenes (the 'Twice-born') overcomes the rigid binary oppositions between Christians and Muslims, illustrating a space where military pragmatism, dynastic interests, and transcultural osmosis formed a single sociocultural framework.

It is proven that the epic is a direct projection of the legal and military dissonance between Constantinople and the periphery.

**Keywords:** Byzantine Empire, Digenes Akrites, Byzantine-Arab frontier, asymmetrical warfare, akritai, contact zone, hybrid identity, history of mentalities

---

\* *Saksonov Serhii* – independent researcher (Kyiv, Ukraine). ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2984-7527>;  
e-mail: [saksavgust@gmail.com](mailto:saksavgust@gmail.com)

Сергій Саксонов\*

## ЕПОС «ДІГЕНІС АКРІТ» ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ МЕНТАЛЬНОСТЕЙ: АСИМЕТРИЧНА ВІЙНА, ПОЛІТИЧНА АВТОНОМІЯ ТА ГІБРИДНА ІДЕНТИЧНІСТЬ АНАТОЛІЙСЬКОГО ПОРУБІЖЖЯ

**Анотація:** Стаття присвячена міждисциплінарному дослідженню епічної поеми «Дігеніс Акрит» як унікального джерела з історії ментальностей візантійсько-арабського порубіжжя 9–10 століть.

У сучасній історіографічній парадигмі відбувається остаточна відмова від сприйняття епосу як наївної фольклорної казки чи, навпаки, фактологічної хроніки. Автор доводить, що художня тканина поеми через призму «магічної ментальності» достовірно фіксує колективний світогляд, систему соціальних цінностей і мілітарні реалії прикордонного суспільства.

Дослідження здійснюється за трьома основними напрямками: аналіз військової стратегії, проблема політичної децентралізації та питання формування транскультурної ідентичності. У статті обґрунтовано, що описані у поемі бойові зіткнення ілюструють еволюцію візантійського військового мистецтва – перехід від генеральних битв до асиметричної стратегії виснаження. На практичному рівні фронтиру ця доктрина, зафіксована у трактаті «De Velitatione Bellica», реалізовувалася через партизанську тактику: виснажливе патрулювання, засідки та маневрені операції акритів, чиєю головною мотивацією був захист власного домогосподарства (ойкосу), а не абстрактних імперських чи релігійних ідей.

Окрему увагу приділено кульмінаційній сцені зустрічі Дігеніса з імператором на Євфраті, яка розглядається як індикатор глибокої політичної децентралізації Візантії. Зухвала поведінка протагоніста та дарування йому імператорського хрисулу і титулу патрикія інтерпретуються як вимушений юридичний компроміс: слабкий імперський центр був змушений легітимізувати фактичну автономію провінційних магнатів в обмін на їхню номінальну лояльність і захист кордонів. Зрештою, аналіз змішаного походження протагоніста (сина арабського еміра та візантійської нобілянки) підтверджує сприйняття анатолійського фронтиру як інтенсивної «контактної зони».

Феномен Дігеніса («Двонародженого») долає жорсткі бінарні опозиції між християнами та мусульманами, ілюструючи простір, де військовий прагматизм, династичні інтереси та транскультурний осмос утворювали єдиний соціокультурний каркас.

Доведено, що епос є прямою проекцією правового та військового дисонансу між Константинополем і периферією.

**Ключові слова:** Візантійська імперія, Дігеніс Акрит, візантійсько-арабське порубіжжя, асиметрична війна, акрити, контактна зона, гібридна ідентичність, історія ментальностей

---

\* Саксонов Сергій Олегович – магістр історії, незалежний дослідник (Київ, Україна).  
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2984-7527>; e-mail: [saksavgust@gmail.com](mailto:saksavgust@gmail.com)

**Вступ.** Сучасна історіографічна парадигма медієвістики та візантиністики характеризується виразним поворотом до міждисциплінарності, де інструментарій військової історії, соціальної антропології та культурології органічно поєднується в межах методології історії ментальностей. У цьому контексті середньовічний епос постає не просто художнім твором чи сукупністю фольклорних мотивів, а унікальним «історичним дзеркалом», що фіксує колективний світогляд, систему цінностей і ментальні установки тогочасного суспільства.

Особливе місце серед пам'яток візантійського письменства посідає поема «Дігеніс Акріт». Відкрито проголошена сучасною наукою відмова від спрощеного сприйняття поеми як фактологічного літопису чи, навпаки, наївної казки, відкриває нові можливості для її вивчення. Дослідження того, як у тексті поеми відобразилися тактика асиметричної війни, правовий дисонанс між столицею та периферією, а також гібридна ідентичність прикордонного воїнства, є надзвичайно актуальним завданням для осмислення феномену середньовічних «контактних зон».

Все це спонукало автора подивитися на епічну поему «Дігеніс Акріт» через нову міждисциплінарну лінзу: як на джерело з історії ментальностей візантійсько-арабського порубіжжя 9-10 ст. крізь призму відображення тактики асиметричної війни, децентралізації політичної влади та формування гібридної фронтірної ідентичності.

**Огляд літератури.** Специфіка візантійсько-арабського фронтіру та феномен прикордонного воїнства мають розлогу історіографію, яку умовно можна поділити на три основні тематичні напрями.

Перший напрям охоплює дослідження соціокультурної природи та історії ментальностей порубіжжя. Завдяки збірці під редакцією Р. Бітона та Д. Рікса<sup>1</sup> у сучасній візантиністиці відбувся концептуальний зсув: дослідники остаточно відмовилися від буквального або суто фольклорного трактування художньої спадщини фронтіру, обґрунтувавши її статус як цінного свідчення про структурні опозиції, психологію та мілітарний етос місцевого суспільства.

Другий напрям представлений працями з військової історії Візантії. Дослідники Дж. Хелдон<sup>2</sup> і Х. Кеннеді<sup>3</sup> фундаментально проаналізували еволюцію імперської оборонної доктрини, розкривши сутність асиметричної «стратегії виснаження» та партизанської тактики місцевих ополченців в умовах постійних транскордонних набігів.

Третій напрям стосується вивчення політичної децентралізації, соціальних цінностей та ідентичності провінційної Візантії. Ці питання знайшли глибоке теоретичне відображення у монографії Л. Невілла<sup>4</sup> щодо влади локальних домогосподарств (ойкосів), а також у дослідженнях П. Магдаліно<sup>5</sup> та М. Джанлі<sup>6</sup>, які детально розібрали

---

<sup>1</sup> Digenes Akrites: New Approaches to Byzantine Heroic Poetry / ed. by R. Beaton, D. Ricks. London; New York: Routledge, 2016. 196 p.

<sup>2</sup> Haldon J. Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204. London: UCL Press, 1999. 400 p.

<sup>3</sup> Kennedy H. The Armies of the Caliphs: Military and Society in the Early Islamic State. London: Routledge, 2001. 229 p.

<sup>4</sup> Neville L. Authority in Byzantine Provincial Society, 950-1100. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 224 p.

<sup>5</sup> Magdalino P. Honour among Romaioi: the framework of social values in the world of Digenes Akrites and Kekaumenos. *Byzantine and Modern Greek Studies*. 1989. Vol. 13, No. 1. P. 183-218.

<sup>6</sup> Canlı M. Between Borders and Faiths: The Byzantine Hero Digenis Akritas in a Chaotic Anatolia. *Heroes Across Cultures* / ed. by A. Serdar Öztürk. Frankfurt am Main: Maurer. Press, 2025. P. 192-209.

аристократичний кодекс честі та транскультурну (гібридну) ідентичність еліт у межах східної «контактної зони».

Незважаючи на значний масив наукової літератури, звернення до обраної теми зумовлене наявністю суттєвої дослідницької прогалини. У сучасній історіографії досі зберігається виразна галузева відокремленість: військові історики переважно аналізують тактику та стратегію імперії в межах суто мілітарного дискурсу, тоді як філологи й антропологи фокусуються на текстуальних або міфологічних аспектах пам'яток порубіжжя. Спонукальним мотивом для написання даної статті стала необхідність подолати цю розмежованість шляхом міждисциплінарного синтезу.

**Виклад основного матеріалу.** Зіткнувшись із колосальною демографічною та мобілізаційною перевагою Арабського халіфату, Візантійська імперія опинилася перед екзистенційним вибором: прийняти війну на знищення або докорінно змінити традиційну стратегію. Дослідник Дж. Хелдон наголошує, що візантійське військове мистецтво та зовнішня політика традиційно будувалися навколо усвідомлення того, що імперія майже завжди поступалася ворогам за кількістю живої сили<sup>7</sup>. Відмова від відкритих бойових зіткнень розглядалася не як ознака військової неспроможності, а як фундаментальний елемент офіційної стратегії Візантії. Демонстрацією цього є військове керівництво «Тактика», в якому імператор Лев VI Мудрий давав сувору настанову командувачам ухилятися від генеральних битв у разі чисельної переваги ворога<sup>8</sup>.

Хронічний брак людських і фінансових ресурсів робив симетричну відповідь неможливою. За підрахунками В. Тредголда, імперські збройні сили зазнали стрімкого кількісного спаду: якщо у середині 6 ст. (559 р.) армія налічувала 150 тисяч солдатів, то до 641 р. ця цифра впала орієнтовно до 109 тисяч, з подальшим скороченням до 80 тисяч воїнів у 773 р.<sup>9</sup> На відміну від Халіфату, який завдяки концепції джихаду мав безперервний приплив іррегулярних добровольців з глибин ісламських територій. Х. Кеннеді переконливо демонструє, що інститут джихаду перетворився на потужний і безперервний механізм мобілізації. Візантійцям на кордонах протистояли не лише величезні регулярні війська Халіфату: ці експедиції постійно приваблювали маси іррегулярних бійців, чия масова участь у транскордонних набігах мотивувалася глибоким релігійним ентузіазмом<sup>10</sup>.

Водночас специфіка візантійського світогляду полягала у тому, що східна Церква ніколи не розглядала збройну боротьбу як інструмент отримання відпущення гріхів або досягнення мученицького вінця, вважаючи будь-яке насильство винятково неминучим злом. Відсутність концепту «священної війни» створила ідеологічний вакуум на суспільному рівні: християнська віра не слугувала інструментом мілітаризації широких мас, через що Константинополь у своїх оборонних зусиллях мусив покладатися лише на обмежений контингент професійної армії й ополчення<sup>11</sup>.

Еволюційний підсумок розвитку візантійської просторової стратегії та її кодифікація

---

<sup>7</sup> Haldon J. Warfare, State and Society... P. 37.

<sup>8</sup> Leo VI. The Taktika of Leo VI / text, transl., and comm. by George Dennis. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 2010. P. 227.

<sup>9</sup> Treadgold W. Byzantium and Its Army 284-1081. Stanford: Stanford University Press, 1995. P. 146-147.

<sup>10</sup> Kennedy H. The Armies of the Caliphs... P. 97, 106.

<sup>11</sup> Stouraitis Y. State War Ethic and Popular Views on Warfare. A Companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204 / ed. by Y. Stouraitis. Leiden; Boston: Brill, 2018. P. 74, 68.

як самостійної військової дисципліни відбулися на сторінках військового керівництва «De Velitatione Bellica». Твір уклали військові практики фронтиру, які входили до військово-політичного оточення Никифора Фоки. Уникаючи лобових зіткнень із головним військом загарбників, візантійські сили мали настанову фокусувати свої удари винятково на дрібних, розсіяних загонах противника<sup>12</sup>. Е. Мак-Гір розглядає таку схильність до військових хитрощів, маневрів на виснаження та постійного відтермінування відкритого бою як визначальну характеристику візантійської армії<sup>13</sup>. Тогочасна оборонна модель була філігранним поєднанням гірської війни та «випаленої землі»: війська свідомо заманювали арабські армії вглиб держави, залишаючи їм спустошені землі без людей і продовольства. Зрештою, виснажений браком ресурсів противник зазнавав тотального знищення на зворотному шляху, коли імперські сили перекривали йому відступ у гірських ущелинах<sup>14</sup>.

Оскільки традиційні імперські війська не підходили для тактики територіального виснаження, візантійсько-арабський фронт згенерував нову військову силу – прикордонне воїнство акрітів. Етимологічно пов'язані з поняттям «краю», ці підрозділи формувалися виключно з місцевих жителів, які забезпечували розвідку та гарнізонну службу, отримуючи за це жалування або виконуючи спадкову повинність – стратію. Виняткові знання географії Анатолії (включно зі схованими стежками, клісурами та долинами) перетворили цих воїнів на найцінніший ресурс полководців як для оборонних, так і для наступальних дій<sup>15</sup>. Варто зазначити, що попри художнє звеличення у літературі, реальні акріти функціонували як децентралізовані парамілітарні структури. Їхня військова практика балансувала між офіційним захистом держави та приватними грабіжницькими рейдами на землі сусідів<sup>16</sup>.

Найвищим проявом романтизації прикордонного воїнства стала епічна поема «Дігеніс Акрит». Попри свій літературний статус, епос «Дігеніс Акрит» визнається безцінним джерелом для осягнення психологічного клімату візантійського порубіжжя. Ця поема слугує своєрідною енциклопедією повсякденного життя фронтирного суспільства 9-10 ст., уособлюючи найвищу точку міфологізації місцевого воїнства. Основу сюжетної канви твору становить складна динаміка життя на кордоні, де постать героя символізує збройний захист анатолійських володінь імперії від хвиль ісламської експансії<sup>17</sup>. Водночас, за висновками Е. Джеффріс, морально-етичний каркас епосу – насамперед ідеали військової честі та виняткова повага до родинних зв'язків – органічно перегукується з історичними реаліями, зафіксованими у тогочасних документах<sup>18</sup>. Водночас варто враховувати специфічне

---

<sup>12</sup> Three Byzantine military treatises / text, translation, and notes by *George T. Dennis*. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1985. P. 173.

<sup>13</sup> *McGeer E.* Sowing the dragon's teeth: Byzantine warfare in the tenth century. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1995. P. 255

<sup>14</sup> *Theotokis G.* Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10<sup>th</sup> Century: A Comparative Study. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018. P. 54.

<sup>15</sup> *Ibid.* P. 139, 141.

<sup>16</sup> *The Islamic-Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades* / ed. by *D.G. Tor, A.D. Beihammer*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023. P. 248.

<sup>17</sup> *Canlı M.* Between Borders and Faiths... P. 208.

<sup>18</sup> *Jeffreys E.* Digenis Akritis: The Grottaferrata and Escorial Versions (Cambridge Medieval Classics). Cambridge University Press, 1998. P. XVII.

сприйняття часу в колективній свідомості, де межі між епохами були розмитими. Присутні у мистецтві анахронізми яскраво демонструють наявність «магічної ментальності» – світогляду, який перетворював минуле на актуальне сьогодення та розглядав вічність як головну тканину історії<sup>19</sup>. Тому для нашого аналізу епос є не фактологічним звітом, а складною проєкцією цієї «магічної ментальності».

Так, сучасна методологічна парадигма рішуче відкидає застарілі способи тлумачити епос «Дігеніс Акрит» як буквальну історичну хроніку чи наївну казку, зокрема П. Макрідж у збірці під редакцією Р. Бітона та Д. Рікса у своїй статті прямо каже про це: «Ця стаття продовжує вже добре утверджену традицію..., яка розглядає роман про Дігеніса Акрит та так звані “акритські пісні” не як історичні джерела, а як псевдоісторичні поеми, що містять прямі відсилання до легенди, а не до історії»<sup>20</sup>.

Однак відмова від сприйняття епосу як опису фактів історичної дійсності аж ніяк не нівелює його цінності як свідчення про реальну бойову рутину. Навпаки, саме через призму цієї художньої міфологізації та «магічної ментальності» ми отримуємо змогу побачити справжнє обличчя транскордонної війни, позбавлене парадного столичного лоску.

Як зазначалося вище, на просторах Анатолії акрити отримували жалування або виконували спадкову повинність, іншими словами були на службі у імператора Візантії. Однак, фактично, як зазначає дослідниця Леонора Невілл, практична сторона здійснення влади в основних провінціях полягала у тому, що імперська влада майже не втручалася у життя провінційного суспільства, водночас зберігаючи монополію на суверенітет, що на практиці означало, що значна частина самоврядування здійснювалася локальними ойкосами<sup>21</sup>. Однак, номінально всю повноту влади мав імператор. Так, дослідник П. Магдаліно документально це підтверджує, оскільки опрацювавши правовий текст 11 ст., він натикається на наступний пасаж: «Перед владою імператора голова сім'ї – ніщо, але підлеглі останнього є підлеглими першого»<sup>22</sup>.

Цей правовий дисонанс яскраво відображений в епосі «Дігеніс Акрит», а саме у кульмінаційній сцені зустрічі Дігеніса з імператором на берегах Євфрату. По-перше, Дігеніс можна сказати віроломно, що не схоже на віропідданого, призначає імператору свої умови зустрічі та ще й погрожує йому: «Оскільки ти бажаєш побачити свого слугу, прийди з кількома супутниками до річки Євфрат, і там ти побачиш мене, святий імператоре, коли забажаєш. І не думай, що я неслухняний через те, що не приходжу до тебе, але ти маєш із собою недосвідчених воїнів, і якщо хтось із них скаже щось неналежне, я без вагань позбавлю тебе таких людей; адже, імператоре, подібне трапляється з молодими людьми»<sup>23</sup>. Як зазначає Л. Невілл, географічна віддаленість від Константинополя відігравала визначальну роль у послабленні практичного імперського контролю. Будь-які державні чиновники, формальні закони чи військові ескорти втрачали свій реальний авторитет у провінційному просторі, де панувало право сили<sup>24</sup>.

---

<sup>19</sup> Le Goff J. Medieval civilization, 400-1500. Oxford: B. Blackwell, 1988. P. 174-175.

<sup>20</sup> Digenes Akrites: New Approaches to Byzantine Heroic Poetry... P. 150.

<sup>21</sup> Neville L. Authority in Byzantine... P. 2.

<sup>22</sup> Magdalino P. Honour among Romaioi... P. 186.

<sup>23</sup> Jeffreys E. Digenes Akritis... P. 127.

<sup>24</sup> Neville L. Authority in Byzantine... P. 117.

По-друге, етичні повчання Дігеніса повністю перевертають традиційну ієрархію візантійського політичного простору, трансформуючи провінційного воїна на етичного та духовного наставника верховного правителя: «Залиш усе собі, імператоре, – відповів юнак, – адже мені достатньо лише твоєї прихильності. Не пасує брати, а радше давати, бо ти маєш неймовірні витрати на військо. Я прошу і благаю твою величну Величність любити своїх підданих, жаліти нужденних, визволяти пригноблених від кривдників, прощати тих, хто помиляється ненавмисно, не зважати на наклепи, не приймати несправедливість, відганяти еретиків і зміцнювати православних. Це, імператоре, і є зброя справедливості, з якою ти зможеш здолати всіх своїх ворогів: бо правління та влада імператора є не результатом сили, а даром самого Бога та правиці Всевишнього...»<sup>25</sup>.

Нарешті, офіційне надання Дігенісу титулу патрикія та затвердження його прав через імператорський хрисовул є класичною формою легітимації реальної автономії місцевих еліт з боку слабкого імперського центру: «Імператор зрадив цим словам і промовив: “Дивовижний і найпрекрасніший з юнаків, моя Величність жалує тобі титул патрикія, даруючи тобі всі володіння твого діда, і я надаю тобі владу управляти кордонами. Я надійно затверджу це в хрисовулі й надам тобі дорогоцінне імператорське вбрання”»<sup>26</sup>. Пізніше, як зазначає П. Магдаліно, наступні правителі, починаючи з Олексія I Комніна, створили систему, за якої зв'язки служіння, що пов'язували провідні аристократичні домогосподарства з імператорським домогосподарством, були зміцнені та підсолоджені узами спорідненості<sup>27</sup>. Таким чином, надання Дігенісу Акриту титулу патрикія та імператорського хрисовула після зустрічі на Євфраті ідеально вписується в цю державну стратегію інтеграції автономних магнатів у загальноімперську ієрархію шляхом пом'якшення та «підсолодження» їхньої фактичної залежності.

Водночас, Л. Невілл доповнює цю тезу тим, що візантійська політична культура зосереджувала владу та могутність навколо імператора і дозволяла достатньо помітним людям долучатися до цієї влади шляхом асоціювання себе з імператорською величчю через отримання імперських титулів. Ті, хто здобував імперські титули, значно підвищували престиж власних домогосподарств, стаючи молодшими слугами імператорського домогосподарства<sup>28</sup>.

Назагал, ми можемо зробити декілька висновків. Так, у цьому епізоді дарування Дігенісу Акриту хрисовула та титулу патрикія постає не як демонстрація домінування Константинополя, а як вимушений юридичний компроміс, що дозволяв місцевим елітам зберігати фактичну владу на місцях, формально пов'язуючи свої домогосподарства зі столичним престолом.

З іншого боку, феномен візантійсько-арабського порубіжжя не можливо звести лише до військового протистояння та правових дисонансів. У сучасній історіографії фронтир усе частіше інтерпретується як інтенсивна «контактна зона» – простір транскультурного взаємообміну, де конфесійні, етнічні та політичні кордони виявлялися надзвичайно проникними. До прикладу, цю проникливість фронтиру детально аналізує М. Джанла,

---

<sup>25</sup> *Jeffreys E. Digenis Akritis...* P. 129.

<sup>26</sup> *Ibid.* P. 129.

<sup>27</sup> *Magdalino P. Honour among Romaioi...* P. 217–218.

<sup>28</sup> *Neville L. Authority in Byzantine...* P. 166.

зокрема він наголошує, що головний герой, Василій (Дігеніс Акрит), є не лише воїном, котрий захищає імперські кордони, але й лімінальною постаттю, чие подвійне походження символізує складну інтеркультурну динаміку регіону. Його змішаний греко-сирійський родовід підкреслює мультикультурне середовище східного фронтиру, де ідентичності часто були радше плинними, аніж фіксованими<sup>29</sup>.

Окремо варто зазначити і про походження протагоніста епосу, оскільки тема родини та походження є центральною для ідентичності Дігеніса Акрита, саме ім'я якого означає «народжений від двох рас» і вказує на його змішане грецьке та сирійське коріння. Його батько, мусульманський емір на ім'я Дракон або Мамас, приймає християнство й одружується з візантійською аристократкою, об'єднуючи два світи в єдину героїчну постать<sup>30</sup>.

**Висновки.** Проведене дослідження дозволяє позиціонувати епос «Дігеніс Акрит» не як фактологічну хроніку чи суто фольклорну вигадку, а як джерело з історії ментальностей, що, у той же час, репрезентує військовий аспект і соціальні реалії візантійсько-арабського порубіжжя 9-10 ст. Аналіз військово-стратегічного контексту засвідчив, що глибокий демографічний спад і мобілізаційний брак змусили Константинополь відмовитися від симетричних відповідей і генеральних битв на користь асиметричної стратегії виснаження. На низовому рівні анатолійського фронтиру ця доктрина, кодифікована у трактаті «De Velitatione Bellica», реалізовувалася через партизанську війну: виснажливе патрулювання, засідки в гірських ущелинах і маневрені удари. Головним рушієм цієї оборонної системи виступало прикордонне воїнство акритів, чия висока бойова ефективність мотивувалася не стільки апеляціями до столичного патріотизму чи догматами «священної війни», скільки прагматичною потребою захисту власного ойкосу, родини та земельних статків.

Взаємовідносини протагоніста з василевсом унаочнюють глибокий дисонанс між столичною доктриною абсолютної влади імператора та реальними механізмами управління візантійською периферією. Кульмінаційний епізод зустрічі на Євфраті, де Дігеніс категорично диктує свої умови переговорів, погрожує імператорському супроводу та виступає морально-етичним наставником монарха, слугує яскравим дзеркалом децентралізації й обмеженості імперського контролю. За цих умов офіційне дарування Акриту титулу патрикія, імператорського вбрання та хрисува постає не як вияв беззастережного домінування Константинополя, а як юридичний і дипломатичний компроміс.

Аналіз походження та характеристики протагоніста підтверджує сучасну історіографічну парадигму, яка розглядає фронтір як інтенсивну «контактну зону» та простір транскультурного взаємообміну, а не як лінію суцільної конфесійної ворожнечі. Таким чином, епос фіксує унікальну фронтірну ментальність, в якій жорсткий мілітарний прагматизм, прагнення до автономії та культурний осмос утворювали єдиний соціокультурний каркас прикордонного суспільства.

**Заява про відсутність конфлікту інтересів.** Автор заявляє, що не має жодного реального чи потенційного конфлікту інтересів (фінансового, професійного, особистого або інституційного), який міг би вплинути на результати дослідження, їх інтерпретацію або подання матеріалу в цій публікації.

---

<sup>29</sup> Canlı M. Between Borders and Faiths... P. 195-196.

<sup>30</sup> Ibid. P. 204

## ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

### Джерела

- Leo VI.** The Taktika of Leo VI / text, transl., and comm. by **George Dennis**. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 2010. 672 p.
- Three Byzantine military treatises / text, transl., and notes by **George T. Dennis**. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1985. 389 p.
- McGeer E.** Sowing the dragon's teeth: Byzantine warfare in the tenth century. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks, 1995. 405 p.
- Jeffreys E.** Digenis Akritis: The Grottaferrata and Escorial Versions (Cambridge Medieval Classics). Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 460 p.

### Література

- Haldon J.** Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204. London: UCL Press, 1999. 400 p.
- Treadgold W.** Byzantium and Its Army 284-1081. Stanford: Stanford University Press, 1995. 284 p.
- Kennedy H.** The Armies of the Caliphs: Military and Society in the Early Islamic State. London: Routledge, 2001. 229 p.
- Stouraitis Y.** State War Ethic and Popular Views on Warfare. *A Companion to the Byzantine Culture of War, ca. 300-1204* / ed. by **Y. Stouraitis**. Leiden ; Boston : Brill, 2018. P. 59-91.
- Theotokis G.** Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10<sup>th</sup> Century: A Comparative Study. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018. 360 p.
- The Islamic-Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades / ed. by **D.G. Tor, A.D. Beihammer**. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023. 336 p.
- Canlı M.** Between Borders and Faiths: The Byzantine Hero Digenis Akritas in a Chaotic Anatolia. *Heroes Across Cultures* / ed. by **A. Serdar Öztürk**. Frankfurt am Main: Maurer. Press, 2025. P. 192-209.
- Le Goff J.** Medieval civilization, 400-1500. Oxford: B. Blackwell, 1988. 448 p.
- Neville L.** Authority in Byzantine Provincial Society, 950-1100. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 224 p.
- Magdalino P.** Honour among Romaioi: the framework of social values in the world of Digenes Akrites and Kekaumenos. *Byzantine and Modern Greek Studies*. 1989. Vol. 13, No. 1. P. 183-218.
- Digenes Akrites: New Approaches to Byzantine Heroic Poetry / ed. by **R. Beaton, D. Ricks**. London; New York: Routledge, 2016. 196 p.

Перше надходження – 11.08.2026  
Прийнято до друку – 27.08.2026  
Оприлюднено на сайті – 31.08.2026